

9. Мозолук-Коноваленко О. Формування основ образотворчої діяльності у дошкільників із синдромом Дауна засобами нетрадиційних технік зображення. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 3. С. 90–97.
10. Савицький А.М. Особливості використання форм і методів індивідуалізації навчання дітей з синдромом Дауна. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)* : зб. наук. пр. / за ред. В.М.Синьова, О.В.Гаврилова. Кам'янець-Подільський : Медобори, 2006, 2015. № 5. С. 281–292.
11. Kazachiner O. S. Evolution of approaches to organization of educational process for children with Down syndrome. *Pedagogy theory : collective monography* / Aksonova O., Avdieieva S., Kobets V., etc. International Science Group. Boston : Primedia eLaunch, 2020. P. 40–50.

СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

*Вальчук Юрій Миколайович,
студент II-го року навчання хіміко-біологічного факультету,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: valchuk@chem-bio.com.ua*

Зміни, які відбуваються у зв'язку з розвитком суспільства, призводять до запровадження інклюзивної освіти, що в свою чергу вимагає від педагогів надання якісних освітніх послуг. Проблемою є те, що в Україні немає достатньо кваліфікованих і компетентних педагогів спеціальної освіти.

Кінцевим результатом підготовки педагогічних кадрів до роботи в умовах інклюзії є сформована у них інклюзивна компетентність, яка передбачає відповідний рівень знань і умінь, необхідних для виконання професійних функцій в умовах інклюзивного навчання. Варто зазначити, що єдиної класифікації інклюзивних компетентностей педагогів у європейському освітньому просторі на сьогодні ще не укладено, але з цього приводу ведуться активні дискусії та дослідження. Загалом, усі компетентності прийнято розділяти на дві групи: предметно-спеціальні (фахові) компетентності та загальні компетентності. При цьому, предметні компетентності визначають як такі, що залежать від предметної області, та є важливими для успішної професійної діяльності за певною спеціальністю, а загальні – як універсальні компетентності, що не залежать від предметної області, але важливі для успішної подальшої професійної та соціальної діяльності здобувача в різних галузях та для його особистісного розвитку [1].

Інклюзивну компетентність педагога трактуємо як його психолого-педагогічну, корекційну і реабілітаційну готовність (світоглядно-теоретична підготовка) та здатність (сформованість мотивації і наявність практичного досвіду) здійснювати організацію інклюзивного середовища у класі, де навчаються учні з особливими потребами, що передбачає здійснення відповідного навчально-виховного процесу, взаємодію із усіма суб'єктами цього процесу [2, с. 417]. У структурі інклюзивної компетентності виділяють ресурсну складову – це запас певних засобів, які можна використати в разі необхідності. До них відносять: ціннісноформувальні, людські, електронні, фізичні ресурси.

Ціннісноформувальні ресурси. Внутрішні: корпоративна культура школи, проголошені цінності, групові норми, стилі вирішення конфліктів, діюча система комунікації, положення індивіда в колективі, прийнята символіка (традиції, гасла, ритуали, правила гри), філософія школи, етикет і правила взаємодії усіх суб'єктів, стереотипи поведінки, організаційний клімат, тип управління освітнім закладом, світоглядна позиція та ціннісна орієнтація усіх суб'єктів освітнього просу, їх емоційний інтелект. Зовнішні: типи

сімейного виховання, суспільна ментальність, духовно-моральні цінності суспільства, престижність педагогічної професії, державна ідеологія, рівень розвитку суспільства.

Людські ресурси. Внутрішні: педагогічний колектив (менеджер освітнього закладу, учителі (у т. ч. спеціальні педагоги, асистенти учителів), індивідуальні ресурси учнів, батьки учнів освітнього закладу; спеціальні фахівці (психолог, медичний персонал, логопед, фізичний реабілітолог, соціальний педагог, обслуговуючий персонал та ін.). Зовнішні: державні органи (державні органи управління освітою, органи соціального захисту населення); вузькопрофільні фахівці (медики конкретної спеціалізації, соціальний працівник, фахівці центрів раннього втручання); громадські інституції (громадські організації, благодійні фонди, волонтери, ресурсні центри інклюзивної освіти).

Електронні ресурси. Внутрішні: методичні засоби (навчально-методичні комплекси дисциплін, методичні розробки, електронний документообіг); представницькі ресурси (сайт освітнього закладу, персональні блоги учителів); зовнішні: відкриті освітні ресурси, навчальні платформи для педагогів.

Фізичні ресурси. Внутрішні: *а) предметно-просторове наповнення:* архітектурна доступність школи (тактильна підлога, внутрішні пандуси, поручні, символічне та звукове інформування); функціональні приміщення (ресурсна кімната, кабінети окремих фахівців, кабінет реабілітації, басейн, тематичний музей, рекреаційна зона, душові кабінети, гардеробні, навчальні аудиторії); облаштування приміщень (парти, стільці, настінні дошки, вішалки, меблі для їдальні та лабораторій, трибуни, стінки, книжкові шафи, дошки оголошень, індивідуальні бокси, м'які меблі для відпочинку); засоби і прилади навчання (об'єкти у натуральному вигляді або препаровані, діючі моделі, макети і муляжі, прилади і засоби для демонстрацій, графічні засоби, підручники і навчальні посібники, музичні інструменти); інформаційно-символічні засоби (графічні зображення, схеми розташування комплексів навчального закладу, карти приміщення, розклад уроків, дошка оголошень, декор, результати творчої діяльності учнів); *б) технічні ресурси:* засоби едукативного процесу (тактильна та інтерактивна дошки, навчальні прилади, комп'ютери, програвачі, шкільне радіо, діаскоп, мікроскоп, кодоскоп, реманент для роботи на пришкольній ділянці та ін.); засоби корекційно-розвивальної роботи (тренажери, обладнання ресурсної кімнати); засоби пересування (ескалатор, траволатор, ліфт, індивідуальні візки); засоби обслуговування (прилади освітлення та провітрювання, санітарна техніка); *в) змістова складова освіти:* курикулум (curriculum) (у т. ч. навчальний план; навчальні програми; навчальні підручники та посібники; план виховної роботи; індивідуальний план розвитку та ін.); нормативно-правова документація. Зовнішні: *а) предметно-просторова організація:* облаштування пришкольньої ділянки (зовнішні пандуси, зручний заїзд, автостоянка, відпочинкові зони); безбар'єрне середовище населеного пункту (доступний громадський транспорт, об'єкти соціального значення); *б) технічні ресурси:* транспорт (шкільний автобус, додатковий транспорт для учнів та учителів з інвалідністю); індивідуальні компенсаторні засоби (інвалідні візки, протези, ортези, тростини, ходунки опорні, окуляри та ін.) [3, с. 140-150].

У системі підготовки педагогічних кадрів виділяємо дві категорії здобувачі вищої педагогічної освіти та фахівці, які вже працюють в освітній сфері.

Система підготовки психолого-педагогічних кадрів до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами реформується з урахуванням прогресивних світових тенденцій і характеризується інноваційною стратегією: від інституціалізації до інклюзії. Інноваційна методологія такого реформування заснована на принципах дитиноцентризму, що передбачає виявлення задатків кожної особистості з проблемами в розвитку, створення умов для їх успішного розвитку та самореалізації в житті. У зв'язку із загальним збільшенням інновацій у галузі освіти, зростають вимоги до загальнокультурного і професійного рівня підготовки спеціального педагога, який буде працювати в умовах інклюзивного освітнього середовища. Тому характерними рисами сучасної інклюзивної освіти є необхідність удосконалення у вищих навчальних закладах навчальних програм та методик викладання, тобто

повномасштабної підготовки спеціальних педагогічних фахівців до роботи в умовах інклюзії. Так, у Тернопільському національному педагогічному університеті ім. Володимира Гнатюка від 2013-2014 навчального року уведено навчальні курси «Основи інклюзивної освіти», «Інклюзивна педагогіка» для другого (бакалаврського) та третього (магістерського) освітнього рівня. З 2018 р. у рамках загально університетського навчального курсу «Педагогіка» студенти другого освітнього рівня вивчають змістовний модуль «Основи інклюзивної освіти». З 2020 р. функціонує спеціальність 016 Спеціальна освіта (Логопедія. Спеціальна психологія). Подібні нововведення зустрічаємо і в інших закладах вищої педагогічної освіти України.

Щодо підвищення професійної кваліфікації, то ринок освітніх послуг сьогодні пропонує чимало форм для цього. Відповідно до частини другої статті 54 Закону «Про повну загальну середню освіту» педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати свій професійний і загальнокультурний рівні та педагогічну майстерність. Але такий обов'язок урівноважується правом педагогічних працівників, визначеним у частині першій цієї статті, на вільний вибір освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ і організацій, інших суб'єктів освітньої діяльності, що здійснюють підвищення кваліфікації. Згідно з частиною першою статті 59 Закону заклади освіти, в яких працюють педагогічні працівники, сприяють їхньому професійному розвитку та підвищенню кваліфікації. Таким чином, Міністерство просить керівництво усіх закладів загальної середньої освіти максимально та активно сприяти професійному розвитку та підвищенню кваліфікації педагогічних працівників.

Закон України «Про освіту» (частина друга статті 59) і Порядок підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників (пункт 6) надають можливість організовувати і забезпечувати підвищення кваліфікації у будь-яких формах і видах. Формами підвищення кваліфікації є інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева), дуальна, на робочому місці, на виробництві тощо. Крім того, форми підвищення кваліфікації можуть поєднуватись. Відповідно до пункту 6 Порядку основними видами підвищення кваліфікації є навчання за програмою підвищення кваліфікації (у тому числі участь у семінарах, практикумах, тренінгах, вебінарах, майстер-класах тощо), а також стажування. При цьому основним видом підвищення кваліфікації педагогічних працівників є «навчання за програмою підвищення кваліфікації». Також відповідно до пункту 9 Порядку педагогічні працівники можуть підвищувати кваліфікацію у різних суб'єктів підвищення кваліфікації. Таким чином, педагогічні працівники мають можливість поєднувати не лише форми підвищення кваліфікації, а й підвищувати кваліфікацію у різних суб'єктів [4; 5].

Актуальними напрямками підвищення кваліфікації педагогів визначено: розвиток професійних компетентностей (знання навчального предмета, фахових методик, технологій); формування у здобувачів освіти спільних для ключових компетентностей вмінь, визначених частиною першою статті 12 Закону України «Про освіту»; психолого-фізіологічні особливості здобувачів освіти певного віку, основи андрагогіки; створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, особливості (специфіка) інклюзивного навчання, забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами (до таких дітей, зокрема, можуть бути віднесені діти з інвалідністю, обдаровані діти, діти з національних меншин, діти, які не встигають опанувати навчальну програму з різних причин тощо); використання інформаційно-комунікативних та цифрових технологій в освітньому процесі, включаючи електронне навчання, інформаційну та кібернетичну безпеку; мовленнєва, цифрова, комунікаційна, інклюзивна, емоційно-етична компетентність; розвиток управлінської компетентності (для керівників закладів освіти та їх заступників) тощо [5].

З метою роз'яснення усіх аспектів підвищення кваліфікації учителів на сайті Міністерства освіти і науки розміщено документ «Можливості для вчителів 2020: підвищення кваліфікації», у якому одним із пріоритетних напрямів підвищення кваліфікації

визначено «створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, особливості інклюзивного навчання, забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами» [6].

Таким чином, формування інклюзивної компетентності сучасних педагогів визнано одним із пріоритетних у їх підготовці та під час підвищення кваліфікації, що відображено у змісті освітніх програм закладів вищої освіти та на рівно нормативно-правового забезпечення освітнього процесу в Україні. Наразі визначаємо, що пріоритетним напрямом нашого подальшого дослідження стане аналіз ринку послуг з підвищення кваліфікації, який сьогодні вже демонополізовано, а вчителів надається свобода вибору.

Список використаних джерел:

1. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / В. М. Захарченко та ін. ; за ред. В. Г. Кременя. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. 120 с.
2. Удич З. І. Модель фахової підготовки майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивного класу. *Освітній егоцентризм Георгія Філіпчука* : зб.наук. пр. / редкол.: Н. Ничкало (голова), та ін. ; упоряд.: Н. Ничкало, О. Боровік. Київ : Богданова А. М. 2016. С. 416–417.
3. Удич З. І. Ресурсна складова інклюзивної компетентності педагогічного працівника загальноосвітнього закладу. *Педагогічні науки* : зб.наук. пр. 2019. № 88. С. 137–143.
4. Про освіту: Закон України від 05 лист. 2020 р. № 978-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 08.03.2021).
5. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників : Постанова Кабінету міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#n114> (дата звернення: 08.03.2021).
6. Можливості для вчителів 2020: підвищення кваліфікації. *Міністерство освіти і науки України* : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/mozhливosti-dlya-vchiteliv> (дата звернення: 08.03.2021).

АРТПЕДАГОГІКА І АРТТЕРАПІЯ У СПЕЦІАЛЬНІЙ ТА ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ

Васильєва Світлана Олександрівна,

доктор педагогічних наук, доцент,

професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки,

Харківський національний педагогічний університет

імені Г. С. Сковороди,

E-mail: sdf234@ukr.net

Агаркова Наталія Олександрівна,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри початкової і професійної освіти,

Харківський національний педагогічний університет

імені Г. С. Сковороди,

E-mail: haschipsyt85@gmail.com

На сучасному етапі розвитку спеціальної педагогіки особливої актуальності набувають ідеї Л. Виготського про соціальний підхід до розуміння аномальності розвитку, які в останні роки розкриваються в дослідженнях Д. Бойко, Є. Дмитрієва, В. Нікішина, О. Приходько, В. Слуцького та інших, що є значущим для усвідомлення закономірностей соціалізації, діагностики, корекції в системі допомоги дитині з обмеженими можливостями здоров'я (ОМЗ).